

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Konferencia Právníci na pomezí. Národní, profesní a oborové hranice v historické perspektivě (Praha, 7. 11. 2023)

Dňa 7. novembra 2023 sa v rámci Ústavu štátu a práva AV ČR (neskôr len „ÚSP AV ČR“) v Prahe konala konferencia *Právníci na pomezí. Národní, profesní a oborové hranice v historické perspektivě*, venovaná osudom významných stredoeurópskych právnikov-pedagógov nachádzajúcich sa v komplikovanom 20. storočí na hranici medzi viacerými národnými spoločenstvami, politickými režimami alebo vedeckými oborami. V poslednom prípade išlo hlavne o osobnosti z pomedzia ekonómie a práva. Samotnú konferenciu organizovali *Ivan Halász* a *Jan Kober*.

Do danej skupiny osobností určite patril *Imrich Karvaš* (1903–1981), ktorý počas existencie samostatného slovenského štátu viedol Slovenskú národnú banku. *Karvaš* patril medzi prvých medzivojnových absolventov Právnickej fakulty Komenského univerzity v Bratislave, kde potom zostal pedagogicky pôsobiť. Z českých odborníkov ho asi najviac ovplyvnil *Karel Engliš*. Prednáška *Ilony Bažantovej* z Právnickej univerzity Karlovej univerzity (neskôr len „PF UK“) plasticky prezentovala životné peripetie tohto verejne činného a demokraticky angažovaného predstaviteľa slovenskej ekonómie a právnej vedy. *Karvaš* patril medzi umiernených predstaviteľov vtedajšieho slovenského režimu, pomáhal zachraňovať židov a finančne zabezpečiť pripravované Slovenské národné povstanie (SNP). Neskôr ho preto zatklelo gestapo. Po vojne sa mohol síce vrátiť k svojmu oboru a na bratislavskú právnickú fakultu, ale dvakrát bol znovu zatknutý komunistickým režimom (na začiatku 50. rokov a potom v roku 1958). Jeho druhé väznenie a odsúdenie bolo paradoxne dlhšie a tvrdšie než prvé. O príčinách sa v rámci konferencie viedla diskusia.

Prednáška *Gábor Schweitzera* zo Spoločenskovedného výskumného centra HUN-REN v Budapešti v tlmočení *Ivana Halásza* predstavila životné osudy bývalého rektora maďarskej Univerzity sv. Alžbety v Bratislave profesora *Ödöna Polnera* (1865–1961). *Polner* sa síce narodil v Békešskej Čabe, ale jeho nemecko-evanjelická rodina mala korene v Modre a na Spiši. *Polner* absolvoval právo na budapeštianskej univerzite a potom dlhé roky pracoval ako úradník uhorského ministerstva spravodlivosti. Na vedeckú činnosť, ku ktorej od svojich štúdií vždy inklinoval, však nezanevrel a po habilitácii pôsobil v Budapešti aj ako súkromný docent a profesor práva. Zmenu profesnej dráhy mu umožnil vznik novej uhorskej univerzity v Bratislave (Prešporku) v roku 1912. Tu pôsobil počas prvej svetovej vojny a dokonca aj po rozpade starého Uhorska. Hoci neuznával prevzatie univerzity do rúk vznikajúceho československého štátu a pripravoval memorandum v záujme zachovania územnej integrity Uhorska pre mierovú konferenciu, novým úradom sľúbil, že pod jeho vedením bude naďalej prebiehať výuka. Už prijatí študenti totiž v Bratislave mohli po maďarsky študovať až do roku 1921. *Polner* sa však po dvoch nútených internáciách rozhodol pre odchod do Maďarska, kde potom pôsobil ako profesor novej (respektíve z rumunského Klužu presťahovanej) právnickej fakulty v Segedíne (Szeged). Na prelome 30. a 40. rokov 20. storočia patril medzi organizátorov protestov proti prijatiu protizidovských zákonov v Maďarsku, ktoré podľa neho narušali princíp rovnoprávnosti. Napriek vysokému veku pokračoval vo vedeckej a pedagogickej činnosti aj po konci druhej svetovej vojny. Jeho pamäti sú dôležitým prameňom k výskumu maďarskej právnej vedy a vývoja

verejného práva. Verejné právo totiž predstavovalo jeho hlavný záujem od mladosti. Publikoval o uhorskej historickej ústave, o volebnom práve a iných oblastiach.

Zaujímavú životnú púť *Georga Petscheka* (1871–1947) z bohatej česko-židovskej rodiny predstavila *Petra Skřejpková* z PF UK. *Petschek* sa síce narodil v Kolíne a študoval v Prahe na nemeckej časti tamojšej univerzity, ale profesorom práva sa stal až na univerzite v bukovinskom meste Černovci (dnes Ukrajina). Bukovina vtedy totiž patrila k Rakúsko-uhorskej monarchii. Po jej rozpade prešiel do Viedne, kde sa zamestnal ako štátny úradník. Zostal však publikačne činný a vydal niekoľko zásadných prác o rakúskom občianskom procesnom práve, ktoré majú dodnes svoju relevanciu. Na viedenskej univerzite mohol pôsobiť len v pozícii súkromného docenta. Vďaka svojej bohatej širšej rodine sa mu ešte včas podarilo emigrovať do USA, kde nakoniec v meste Cambridge aj zomrel. Ešte predtým sa voľne viazal na Harvardskú univerzitu, kde vykonával výskum. Jeho práce v Československu poznali.

Jan Kober z ÚSP AV ČR vo svojej prezentácii plasticky priblížil životné osudy a vedeckú dráhu pražského nemeckého profesora *Roberta Mayr-Hartinga* (1874–1948), ktorý sa narodil v Asperne blízko Viedne, kde potom aj študoval. Neskôr absolvoval študijný pobyt v Lipsku. Po návrate sa zamestnal vo Viedni na ministerstve spravodlivosti, potom však začal robiť vedeckú kariéru odborníka na rímske a občianske právo. Podobne ako *Petschek* aj on prijal pedagogické miesto na univerzite v bukovinskom Černovci, avšak už za monarchie dokázal prejsť na nemeckú právnickú fakultu v Prahe, kde zotrval aj po rozpade Rakúsko-Uhorska. Hoci pôvodne išlo o nepolitického akademika, v medzivojnovom období sa postupne stal čelným predstaviteľom nemeckého kresťansko-socialistického hnutia v Československu. Bol zvolený do parlamentu (senátu) a vo vláde *Antonína Švehlu* pracoval už ako minister spravodlivosti. V 30. rokoch nepodľahol vplyvu Sudetonemeckej strany, od ktorej si vždy držal odstup. Vďaka tomu nebol po druhej svetovej vojne odsunutý a skončil v Prahe.

Prvému československému ministrovi financií a neskôr obeti politického atentátu *Aloisovi Rašínovi* (1867–1923) bola venovaná prednáška *Jakuba Drábeka* z Národohospodárskej fakulty Vysokej školy ekonomickej. *Rašín* pôvodne chcel študovať medicínu, ale nakoniec absolvoval právo v Prahe. Politicky činný bol už dávno pred prevratom, počas prvej svetovej vojny bol skoro popravený, nakoniec však prežil a ako „muž októbra“ sa stal jedným zo zakladateľov prvej republiky. Odborne vo svojej novej politickej pozícii zúročil predovšetkým svoje ekonomické a organizačné schopnosti. Veľký dôraz tento „otec československej meny“ vždy kladol na vyrovnaný rozpočet.

Zdeněk Koudelka z Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne predstavil rodáka z Moravy profesora *Jaroslava Krejčího* (1892–1956), ktorý síce pôvodne študoval v Prahe, ale vedeckú kariéru urobil už na novej Masarykovej univerzite v Brne. Tam najprv ako štátny úradník aj pôsobil, neskôr však prešiel do Prahy, kde bol priradený k novovzniknutému ústavnému súdu. Napísal viacero zásadných prác z oblasti ústavného a komparatívneho verejného práva. Neskôr sa stal predsedom ústavného súdu a paralelne aj ministrom spravodlivosti. V tejto pozícii pôsobil aj za Protektorátu Čechy a Morava, kde sa stal dokonca premiérom a zástupcom prezidenta. Išlo o kolaborantské posty, hoci pôvodne štátny úradník *Krejčí* bol v medzivojnovom období členom Československej národne socialistickej strany. Po roku 1945 bol preto odsúdený na dlhoročné väzenie, kde nakoniec aj skončil. Jeho syn bol pritom členom antifašistického odboja. *Krejčího* ústavnoprávne práce sa dodnes citujú a používajú. Recenzie o nich písali dokonca aj v Maďarsku.

Veľmi zaujímavý životný osud a procesnú dráhu mala aj československá komunistická právnička *Gertruda Sekaninová-Čákrťová* (1908–1986), ktorú predstavila prednáška *Vendulky Valentovej* z Fakulty právnickej Západočeskej univerzity v Plzni. Narodila sa v nemecko-židovskej podnikateľskej rodine Stiassny v Budapešti, ale jej rodina mala korene v českých krajinách. Neskôr sa s rodičmi presťahovali znovu do Čiech. V Prahe skončila právnickú fakultu a pomerne skoro (už v roku 1932) sa pridala ku komunistom. V rámci hnutia sa spoznala so svojim prvým manželom advokátom *Ivanom Sekaninom*, ktorý sa neskôr stal martýrom komunistického protinemeckého odboja. Postupne sa aj ona začala venovať advokácii. Druhú svetovú vojnu prežila v Terezíne a potom v táboroch smrti. Po vojne sa vrátila k svojej pôvodnej komunistickej strane, ktorá ju poslala pracovať na ministerstvo zahraničných vecí. Tu pod vedením *Vladimíra Clementisa* dosiahla rozličné dôležité posty, viedla agendu západnej Európy a zastupovala svoju vlasť v rámci OSN. Zároveň pomáhala robiť čistky na ministerstve. Skoro sa stala obeťou stalinistických represíí, ale nakoniec ich prežila na slobode a prešla na ministerstvo školstva. Jej druhý manžel spáchal samovraždu. V roku 1964 bola zvolená do Národného zhromaždenia, kde sa neskôr v roku 1968 postavila proti sovietskej okupácii a žiadala odchod cudzích vojsk. Odtiaľto jej cesta už viedla k chartistickému disentu. Zomrela ako dôchodkyňa v Jihlave.

Ivan Halász z ÚSP AV ČR a Spoločenskovedného výskumného centra HUN-REN vo svojej prednáške predstavil postupné vyrovnávanie sa vybraných maďarských verejných právnikov s existenciou Československa. Odborníci na verejné právo a univerzitní pedagógovia boli totiž vždy v trochu inej pozícii než praktizujúci právnici a civilisti. Prednáška bola zameraná hlavne na životné osudy pomadžarského spišského Nemca *Ernö Flachbartha* (1896–1954) z Gelnice a *Józsefa Gyönyöra* (1920–2003) pôvodom zo Slatiny pri Šahách. Osud *Flachbartha* sa od už spomínaného *Polnera*, ako aj *Vojtecha Tuku* líšil hlavne v tom, že po budapeštianskych štúdiách sa pokúsil uplatniť v novozaloženom Československu. Najprv pôsobil v Prahe ako tajomník kancelárie maďarských opozičných strán a novinár. Najviac ho zaujala menšinová problematika a pomáhal preto vypracovať rozličné podania a sťažnosti k Spoločnosti národov. V súvislosti s politickým procesom *Vojtecha Tuku* však uznal za vhodné rýchlo emigrovať. Najprv odišiel do Nemecka, potom sa usadil v Maďarsku, kde sa vďaka svojim jazykovým schopnostiam a právnickým vedomostiam postupne vypracoval na jedného z hlavných odborníkov na medzinárodné verejné a menšinové právo. Veľa sa venoval aj právnemu vývoju v medzivojnovom Československu a možnostiam územnej revízie. Dlhé roky pôsobil ako pedagóg v Debrecíne a potom po druhej svetovej vojne v Pátikostolí (Pécs).

József Gyönyör sa narodil v podmienkach prvej československej republiky, avšak práve vtedy, keď mal zahájiť vysokoškolské štúdium, jeho rodisko znovu pripadlo k Maďarsku. Právo preto vyštudoval počas druhej svetovej vojny v Jágri (Eger) a v Budapešti, kde neskôr pracoval v pozícii mestského úradníka. V roku 1945 sa dostal do sovietskeho zajatia a po návrate domov sa rozhodol pre Československo, kde žila jeho matka. Tu však bol postavený pred súd a do roku 1955 nemal štátne občianstvo, preto vedel vykonávať predovšetkým fyzickú prácu. Neskôr sa mohol zamestnať na národnom výbore v Krupine. Publicisticky sa aktivizoval v roku 1968, keď napísal niekoľko článkov o právnom postavení Maďarov na Slovensku. Aj z tohto dôvodu sa asi čoskoro stal zamestnancom úradu vlády Slovenskej socialistickej republiky, ktorý bol zodpovedný za národnostnú otázku. Vtedy sa vypracoval na odborníka na československé ústavné právo, ústavné dejiny a menšinové otázky. Dlhé roky sa chystal o tejto téme vydať väčšiu monografiu v bratislavskom vydavateľstve Madách. Väčšinu pozbieraného a zostaveného materiálu však vydal až po

páde komunistického režimu. Jeho práce sa dodnes používajú a čítajú hlavne odborníkmi na menšinové právo. Obe práve predstavené životné a kariérne dráhy veľa vypovedajú o tom, akú úlohu hrala menšinová problematika v prostredí Maďarov na Slovensku. Plastičky poukázali aj na komplikovanú cestu do československej štátnej správy a iných sfér oficiálneho života.

V rámci intenzívnej diskusie došlo okrem iného aj k porovnaniu skúsenosti česko-moravských Nemcov s osudom československých Maďarov. Veľa sa diskutovalo aj o vzťahu komunistického režimu k právnikom z predchádzajúceho obdobia. Konferencia prebiehala v konštruktívnom duchu a okrem zaujímavých prednášok priniesla aj plodné diskusie o rozličných problémoch spojených s veľkými politickými zmenami v malom územnom priestore a časovom rozmedzí.

Ivan Halász*

* Prof. Dr. habil. Ivan Halász, PhD., DSc., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.; HUN-REN Centre for Social Sciences. E-mail: halasz.ivan@tk.hu. Príspevok vznikol s podporou na dlhodobý koncepčný rozvoj výskumnej organizácie Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.